

**МУ «Отдел образования Ачхой-Мартановского муниципального района»
Муниципальный опорный пункт дополнительного образования
Ачхой-Мартановского муниципального района**

РАССМОТРЕНО
на заседании
методического совета
Протокол № 6_
от «28» мая 2026 г.

ПРИНЯТА
на заседании
педагогического совета
Протокол № 6
от «29» мая 2026 г.

«УТВЕРЖДАЮ»
Директор

Хачукаева Д.С.
Приказ № 167
от «29» мая 2026 г.

Дополнительная общеобразовательная общеразвивающая программа:
«Подготовка к олимпиаде по чеченскому языку»
Направленность программы: **социально-гуманитарная**

Возраст обучающихся: 13-17 лет
Сроки реализации программы: 1 год
Объем программы: 68 ч.

Составитель:
Абаева Хижан Элиховна,
учитель чеченского языка и литературы

г. Ачхой-Мартан

2026 г.

Программа прошла внутреннюю экспертизу и рекомендована к реализации в МБОУ «СОШ №7 г. Ачхой-Мартан им. С.С. Гайрбекова» .

Экспертное заключение (рецензия) № 1 от «28» мая 2026 г.

Эксперт: Башаева Мьялхазни Мухтаровна, ЗДМР

1.Дакъа. Кхин т1е дешаран йукъара дешаран йукъара кхиоран программин коьрта характеристикаш.

1.1. Нормативная правовая база к разработке дополнительных общеобразовательных программ:

- Федеральный закон Российской Федерации от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (далее - ФЗ № 273).
- Приказ Министерства Просвещения РФ № 629 от 27.07.2022 г. «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным общеобразовательным программам» (с 01.03.2023 г.) (действует по 28 февраля 2029 г.).
- Приказ Минпросвещения России от 03.09.2019 N 467 «Об утверждении Целевой модели развития региональных систем дополнительного образования детей».
- Приказ Министерство образования и науки Чеченской Республики от 15.04.2025 г. №321-п «Об утверждении Дорожной карты по подготовке обучающихся образовательных организаций Чеченской Республики к участию во Всероссийской олимпиаде школьников в 2025-2026 учебном году».
- Приказ МУ «Отдел образования Ачхой-Мартановского муниципального района» от 23.04.2025 г. «Об утверждении Дорожной карты по подготовке обучающихся образовательных организаций к участию во Всероссийской олимпиаде школьников в 2025-2026 учебном году».
- Постановление Главного государственного санитарного врача Российской Федерации от 28.09.2020 № 28 "Об утверждении санитарных правил СП 2.4. 3648-20 "Санитарно-эпидемиологические требования к организациям воспитания и обучения, отдыха и оздоровления детей и молодежи".
- Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 23.08.2017 г. № 816 "Об утверждении Порядка применения организациями, осуществляющими образовательную деятельность, электронного обучения, дистанционных образовательных технологий при реализации образовательных программ".
- Распоряжение Правительства РФ от 31 марта 2022 г. N 678-р Об утверждении Концепции развития дополнительного образования детей до 2030 г. и плана мероприятий по ее реализации.
- Письмо Минобрнауки РФ от 18.11.2015 № 09-3242 «О направлении рекомендаций» (вместе с Методические рекомендации по проектированию дополнительных общеразвивающих программ);
- Профессиональный стандарт «Педагог дополнительного образования детей и взрослых» (Приказ Минтруда и соцзащиты от 22 сентября 2021 г. N 652н);
- Приложение к письму Департамента молодежной политики, воспитания и социальной поддержки детей Минобрнауки и науки России от 11.12.2006 г. № 06-1844 « О примерных требованиях к программам дополнительного образования детей» (в частях, не противоречивых современному законодательству);
- Положение о ДООП.

1.2. Кхеторан кехат

Программа хлоттийна нохчийн метан олимпиадина кечам беш методически гло-накьосталла даран лалашонца.

Нохчийн мотт хааро а, цуьнан тайп-тайпана кепаш, функционални тайпанаш карадерзоро а, цуьнан стилистически башхаллах, суртхлотторан таронех кхетаро а, нохчийн маттах тайп-тайпанчу тлекаренан хьелашкахь нийса а, эвсараллица а пайдаэца хааро а билгалдоккху адаман кхиаме хилар.

Нохчийн матто, шен тлекаренан а, оила йовзийтаран а коьрта функцеш кхочушйеш, адамашна йукьахь уьйр латтайо, адаман кхетам а, дог-ойла а кхолларехь дакьалоцу; нохчийн мотт нохчийн халкъан хаамаш, обздангаллин ламасташ, истори ларйаран а, йовзийтаран а коьрта гирс бу.

Ишколехь нохчийн мотт ламор тлехьажийна ду дешархочун обздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йалорна а, цуьнан интеллектан а, кхоллараллин а говзалла, ойлайар, иэс, суртхлоттор, ша кхочушден дешаран гуллакх кхиорна а.

Нохчийн мотт ламоран чулацам иштта тлехьажийна бу функционални говзалла, адаман йешаран, текстех кхетаран, тайп-тайпанчу барамийн текстийн хаамах пайдаэцаран, цуьнан мах хадоран, цунах ойлайаран, шен лалашонашка кхачаран, шен хаарш а, таронаш а шорйаран, йукьараллин дахарехь дакьалацаран интегративни хаар санна, кхиорна. Къамелан а, текстан а гуллакх нохчийн меттан ишколан курсан кьепе кхолларехь коьртаниг ду.

Цаьрца доглуш долу хаарш а, карадерзарш а далийна ламоран метапредметни, предметни жамийн ларамехь, ламоран чулацамехь (дакьош: «Мотт а, къамел а», «Текст», «Меттан функционални тайпанаш»).

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал араьхарчу гуллакхдарехь: экскурсеш, тематикин мероприятеш, конкурсаш, и. д.кх.

1.3. Лалашонаш:

пох1ма долу дешархой билгалбахар;
пох1ма долчу дешархошна шайн говзаллах пайда эца аьтту бар;
пох1ма долчу дешархошна т1е тидам бахийтар;
пох1ма долчу дешархошна кхиамаш баха гло дар.

1.4. Декхарш:

дешархойн пох1ма гучудаккхарехь болх бар;
шайн лалашоне кхочург хиларх уьш тешор;
кьинхьегамца бен лакхене кхочург цахиларх уьш тешор.

1.5. Методаш:

талларан (исследовательские)
лехаман (поисковые)
халонаш нисйаларан (проблемные)
йозанан белхийн (практические).

1.6. Пох1ма долчу берашца бечу белхан мехаллаш.

Пох1ма долу стаг жимчохъ дуьйна цхъана говзаллица шен нийсархойх къаьсташ хуьлу. И тайпа дешархой билгалбахарехъ хьехархочо цаьрца дукха болх бан беза. 1илманчаша билгалдаьккхина шайна хала нислуш долчу х1уманна т1ехъ пох1ма долчу дешархошна къахьега ца лаьа аьлла, цундела Дала царна еллачу говзалли т1ехъ уьш сабаха церан аьтту бан безаш бу.

Нохчийн мотт 1аморехъ нислуш цхъацца тайпана халонаш йу. Цу т1е тидам а бохуьйтуш болх бан беза пох1ма долчу берашца, и халонаш йовзарна уьш шаьш т1е а кхуьуьйтуш. Х1ора пох1ма долу дешархо Дала шатайпана дика дина ву, цу диканых цуьнга шена а, нахана а пайда зцийта г1о дан деза, оцу 1алашонца цаьрца бечу белхан раж х1отто йеза.

1.7. Дешархойн категори . 13-17 шо.

1.8. Программа кхеторан барам а, хан а. 1 шо, 68 сахьт.

1.9. Болх вовшахтохарехъ дешаран кепаш а, цу г1уллакхан раж а:

- Шен цхъана берана а, тобанан а белхаш.
- Тобанан белхаш
- Лекцеш;
- Практически белхаш ловзарийн кепехъ, кицанам, х1етал-металш, ребусаш, кроссвордаш, туйранаш.
- Къамел; дискуси, обсуждени; ловзаран программа.

Дешаран вовшахтохаран процессан башхаллаш. 13-17 шераш долу берийн тобанаш, цхъана тобанехъ 3-8 дешархо.

1аморан кепаш. б1аьрахьалха дешар.

Дешаран раж, мур, йохалла (хан). Урок: к1ирнах шозза, 40 минотехъ.

Дешаран хьехаран некъаш д1адахьар (кхочушдар): къамел, олимпиадни т1едахкарш кхочушдар, теоретически а, практически а белхаш. Урокан хан - 40 м., сада1аран хан 5-10 мин.

1аморан кепаш: б1аьрахьалха дешар.

Дешаран маххадоран г1ирс: тестовы белхаш, КИМнаш.

Дешаран тайпанаш:

- Информаци лахар а, анализ йар а;
- Проблемни хьал кхочушдар, текстан анализ;
- презентаци и видеороликаш а хьовсар;
- тесташ а талламан т1едахкарш даханчу шерийн олимпиадан (ВСОШ).

1.10. Олимпиадина кечамбаран курс чекхйаьлча дешархой хаа декхарийлахъ бу:

- Тайап-тайпанчу кепехъ олимпиадин тедахкарш кхочушцан (тесташ,

- коллараллин белхаш, йозанан кепехъ хаттаршна жопаш йаздан);
- Текстан талларан башхаллаш йовзар; Нохчийн меттан луглатех пайдазна.

1.11. Нохчийн меттан а, литературин а урокахъ похӀма долчу дешархойн кху тайпана кхиамаш хила таро йу:

- нохчийн меттан хаарш алсамдовлар;
- къовсадаларшкахъ (олимпиадашкахъ) хьалхара меттигаш йахар;
- нохчийн маттахъ байташ а, дийцарш а йаздан ламар;
- бакхийчаьргахула нохчийн ширделла дешнаш довзар;
- нохчийн ширлуш долугӀиллакхаш, ладаташ карладахар;
- классал арахьа бечу белхан жигарло совӀалар

2 Дакъа. Нохчийн меттан тематикин планировани

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам		
		Дерриг	Теори	Практик а
Дакъа 1. ТЕКСТ				
1.1.	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дӀахӀоттам. Къамелан функционални-маьӀнин тайпанаш.	4	1	3
1.2.	Дийцар къамелан тайпа санна. Текстан маьӀнин анализ. Текстан хаамаш хийцар	8	2	6
Дерриг:		12		
Дакъа 2. МЕТТАН КЪЕПЕ				
2.1	Орфографи	8	2	6
2.2	Лексикологи	10	4	6
2.3	Дешан хӀоттам а, дошкхолладалар а	4	1	3
Дерриг:		22		
Дакъа 3. МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОБЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ				
3.1	ЦӀердош	8	2	6
3.2	Билгалдош	8	2	6
Дерриг:		16		
Дакъа 4. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОБЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ				
4.1	Синтаксис лингвистикин дакъа санна. Дешнийн цхьаьнакхетар	12	6	6
4.2	Цхьалхе шинахӀоттаман предложени	6	3	3
Дерриг:		68		

2.1. Нохчийн меттан дешаран предметан чулацам

Текст

Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан тема а, коьрта ойла а.

Текстан микротема. Коьрта маъІна чулоцу дешнаш.

Къамелан функционални-маъІнин тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, ойлайар; церан башхаллаш.

Текстан композиционни дІахІоттам. Абзац текст композиционни-маъІнин дакъошка йекъаран гІирс санна.

Текстан дакъош а, предложенеш а вовшахтосу гІирсаш:

дешан кепаш, цхьанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш, антонимаш, йаххьийн цІерметдешнаш, дешан йухаалар.

Текстан маъІнин анализ: цуьнан композиционни башхаллийн, микротемийн, абзацийн, текстехь предложенеш вовшахтосучу гІирсийн а, кепийн а; меттан суртхІотторан гІирсех пайдаэцар (Іамийнчун барамехь).

Текстан хаамаш хийцар: текстан цхьалхе а, чолхе а план.

Орфографи

Орфографи лингвистикин дакъа санна.

Й элпан нийсайаздар.

Къасторан **ь, ъ** хьаьркийн нийсайаздар.

Лексикологи

Лексикологи лингвистикин дакъа санна.

Дош – меттан коьрта дакъа. Цхьа маъІна долу а, дукха маъІнаш долу а дешнаш; дешан нийса а, тІедеана а маъІна.

Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш. ЦІена нохчийн а, тІеэцна а дешнаш.

Дешан хІоттам а, дошкхолладалар а

Морфема меттан уггар жима маъІне дакъа санна.

Морфемийн тайпанаш.

Дешан лард а, чаккхе а. Орам, дешхьалхе, суффикс. Цхьанаораман (гергара) дешнаш.

Дошкхолладалар а, дошхийцадалар а.

Морфологи. Къамелан оздангалла. Орфографи ЦІердош

ЦІердош къамелан дакъа санна. ЦІердешан йукъара грамматически маъІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь цІердешан гІуллакх.

Долахь а, йукъара а цІердешнаш. ЦІердешнийн

грамматически классаш. ЦІердешнийн терахь. Цхьаллин йа дукхаллин терахьан кеп бен йоцу цІердешнаш.

ЦІердешнийн легарш. Диъ легар. Дожарийн маъІна. ЦІердешнийн дожарийн чаккхенаш нийсайазйар.

Билгалдош

Билгалдош къамелан дакъа санна. Билгалдешан йукъара грамматически маъІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш.

Синтаксис. Къамелан оздангалла. Пунктуаци

Предложени а, цуьнан билгалонаш а.

Предложенин коьрта меженаш (грамматически лард). Подлежащи а, сказуеми а предложенин коьрта меженаш санна. Сказуемин подлежащица барт хилар.

Грамматически лардийн масалле хьаьбжжина, предложенийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе. Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

3. Дакъа. Дешаран шарахъ нохчийн мотт хьехаран план

№	Іамочу коьчалан цІе	Сахът		
1	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дІахІоттам.	1		
2	Къамелан функционални-маьІнин тайпанаш.	1		
3	Дийцар къамелан тайпа санна.	1		
4	Текстан маьІнин анализ.	1		
5	Текстан хаамаш хийцар.	1		
6	Орфографи лингвистикин дакъа санна	1		
7	Й элпан нийсайаздар.	1		
8	Дош – меттан коьрта дакъа. Цхьа маьІна долу а, дукха маьІнаш долу а дешнаш.	1		
9	Дешан нийса а, тІедеана а маьІнаш.	1		
10	Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.	1		
11	Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.	1		
12	Лексически дошамийн тайпанаш а, ненан меттан дешнийн хьал карадерзорехъ цара ден гІуллакх а.	1		
13	ЦІена нохчийн а, тІеэцна а дешнаш.	1		
14	Морфема меттан уггар жима маьІне дакъа.	1		
15	Цхьанаораман (гергара) дешнаш, легарш, классаш, терахъ.	1		
16	ЦІердош къамелан дакъа санна.	1		
17	ЦІердош, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш.	1		
18	Текстан маьІнин анализ	1		
19	Сочиненин дІахІоттам	1		
20	Сочинени вовшахтохар	1		
21	Изложени	1		
22	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш	1		

23	Билгалдешнийн терахьашца хийцадалар	1		
24	Билгалдешнийн легарш	1		
25	Билгалдош морфологически кьастор.	1		
26	Чолхе предложенеш	1		
27	Синтаксисах, пунктуацех лаьцна кхетам.	1		
28	Сацаран хьаьркаш а, церан функцеш а.	1		
29	Предложени а, цуьнан билгалонаш а. Предложенийн тайпанаш.	1		
30	Нохчийн меттан коьрта гайтаран-исбаьхьаллин г'ирсаш (метафора, эпитет, дустар, гипербола, олицетворени)	1		
31	Олимпиадни т'едахкарш кхочушдар.	1		
32	Текстан д'ахоттам.	1		
34	Амийнарг карладаккхар	1		

Литературин список

Хьехархошна

1. Абдуразаков Ш.И. 1аламан совг1аташ. Русско-чеченский словарь флоры и фауны. – Грозный: ОА «ИПК «Грозненский рабочий», 2016. – 192 с.
2. Арсанукаев, А.М., Михтеева Т.И. Чеченско-русский, русско-чеченский словарь. – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2008. – 190 с.
3. Вагапов А. Д. Словарь синонимов чеченского языка. – Тбилиси: «Меридиан», 2011. – 734 с.

Дешархошна

4. Ибрагимов Лoьма. Нохчийн фразеологизмийн маъ1надаран дошам (Толковый словарь чеченских фразеологизмов). – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2004. – 128 с.
5. Мациев А.Г. Нохчийн-oьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.
6. Умархаджиев С.М., Астемиров А.В., Асхабов Х.И., Бадаева А.С., Вагапов А.Д., Израилова Э.С., Султанов З. А. Русско-чеченский, чеченско-русский словарь компьютерной лексики. – Грозный, АН ЧР, 2017. – 238 с.
7. Халидов А.И. Словарь лингвистических терминов чеченского языка. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 448 с.

Интернет-ресурcаш

8. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/>
9. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:<https://desharkho.ru/>
10. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/>
11. Демонстрационные варианты заданий <https://olympiadsvosh.s-vfu.ru/materials/118>

